

УДК 7.072.2:303.446.4(436.1)"19"

Олена **Бакович**

кандидат мистецтвознавства
викладач кафедри сакрального
мистецтва ЛНАМ

Сюжет «Явління Христа св. Петрові Александрійському» у іконостасах середини XVIII – початку XIX ст. церков Східного Опілля: іконографічні та мистецькі особливості

© Бакович О., 2018

<http://doi.org/10.5281/zenodo.1313092>

Анотація. У статті розглянуто іконографічні та мистецькі особливості сюжету «Явління Христа Петрові Александрійському» у іконостасах середини XVIII – першої половини XIX ст. церков Східного Опілля. Виявлено, що зображення цього сюжету в іконостасах мають певні сталі композиційні елементи: завжди дві постаті – Дитя Христос і св. Петро Александрійський, змінні – інтер'єр або екстер'єр храму та пейзаж. Зображення св. Петра в розглянутих композиціях не мають єдиної іконографії: може стояти або навколішках перед Христом, різні варіанти вирішення волосся та бороди. Проте незмінним є те, що св. Петро завжди одягнений у священнічі ризи. Більш консервативним є зображення Дитяти Христа: благословляючий жест обома руками, Його постать переважно огорнена хмарами, але можливі кілька варіантів трактування одягу. Колористичне вирішення витримане в загальній колористиці іконостасів цього періоду: для середини XVIII ст. це пастельна гама з переважанням сірих тонів, для кінця – першої половини XIX ст. – більш насичені, відкриті кольори. Площини тіла модельовані плавніше, а драперії більш експресивно та контрастно. Переважає обмежена кольорова гама з використанням червоного, синього та відтінків сірих кольорів. Розглянутий сюжет у іконостасах першої половини XIX ст. є лаконічнішим на іконографічні деталі, ніж у середині XVIII ст., але більш насиченим у колористичному вирішенні.

Ключові слова: ярус іконостаса, іконографія, іконостас, сюжети неділі П'ятидесятниці, сюжет «Явління Христа св. Петрові Александрійському».

Постановка проблеми. Одним з обов'язкових складових елементів внутрішнього облаштування храму є іконостас. У період середини XVIII – початку XIX ст. він вже є сформованою композицією з усталеною іконографією, структурою та порядковістю ярусів. Дослідження українського іконостаса займає вагоме місце у працях вітчизняних мистецтвознавців, зокрема М. Драгана, І. Свенціцького, П. Жолтовського, Г. Логвина, Л. Міляєвої, І. Грабаря і ін. Проте, у цих працях недостатньо уваги приділено дослідженню особливостей виконання окремих ярусів у іконостасах, зокрема середини XVIII – першої половини XIX ст. церков Східного Опілля. Тому актуальним є розгляд іконографічних і мистецьких особливостей окремих сюжетів ікон додаткових ярусів іконостасів згаданого регіону середини XVIII – першої половини XIX ст., одним з яких є «Явління Христа св. Петрові Александрійському», що переважно розташовується у ярусі неділі П'ятидесятниці чи цокольному ярусі.

Мета статті – проаналізувати іконографічні та художні особливості сюжету «Явління Христа Петрові Александрійському» у іконостасах середини XVIII – першої половини XIX ст. церков Східного Опілля.

Новизна полягає у введенні в науковий обіг низки неопублікованих раніше пам'яток цього сюжету, визначення іконографічних і художніх особливостей, порівняльний аналіз щодо аналогічних творів.

Сюжет «Явління Христа св. Петрові Александрійському» може бути розташований у ярусі неділі П'ятидесятниці або цокольному ярусі (пределах) іконостаса. Згідно Єрмінії, цей сюжет також може бути зображеним у святині на стіні біля жертovníка [1, с. 225]. Ярус неділі П'ятидесятниці в іконостасі розташований над намісним і зустрічається у іконостасах церков трьох західних епархій Східної Церкви – Перемиської, Львівської та Холмської аж до кінця XVIII ст. [2, с. 185]. На території Східного Опілля цей сюжет зустрічаємо у іконостасах середини XVIII – початку XIX ст. (іконостас церкви Успіння Пресвятої Богородиці с. Вербів Бережанського р-ну

Тернопільської обл., церкви Перенесення мощей св. Миколая с. Гиновичі Бережанського р-ну Тернопільської обл.).

Розглянута сцена входить у цикл сюжетів Неділь П'ятидесятниці, які відображають події Нового Завіту в період від Воскресіння Ісуса Христа до Зішестя Святого Духа. Таких неділь є шість: Томина неділя (сцена «Увірування св. Томи»), неділя Мироносиць (сцени «Жони-мироносиці», «Ангел на гробі Господнім»), неділя Розслабленого (сцена «Зцілення розслабленого»), неділя Самарянки (сцена «Христос і самарянка»), неділя Сліпонародженого (сцена «Зцілення сліпонародженого»), неділя св. Отців Нікейського Собору (сцена «Явління Христа св. Петрові Александрійському»). Останній сюжет – єдиний, що не відображає безпосередньо подію однієї з неділь П'ятидесятниці – св. Отців Нікейського Собору. Перший Нікейський Собор відбувся у м. Нікеї (сучасне м. Ізнік, Туреччина) 325 році. Його учасниками були 318 богосносних отців. Ця подія має свою окрему іконографію [1, с. 174]. Однією з основних тем собору, навколо якої велася полеміка, було аріанство – лжевчення александрійського священнослужителя Арія, яке було засуджене як єресь. Самого Арія в Олександрії висвятив на диякона св. Петро Александрійський. У час, коли Арій почав поширювати своє вчення, св. Петро під час кадіння у храмі побачив на престолі Христа, який засуджує науку Арія. Після цього св. архієпископ відлучає Арія від Церкви [3, с. 677]. Власне тому сюжет, який відображає з'явлення Христа св. Петрові архієпископові Александрійському, ілюструє неділю Отців Нікейського собору.

У поширенні розглянутого сюжету в українському мистецтві велике значення мали гравюри. Сцену «Явління Христа св. Петрові Александрійському» зображають переважно у контексті неділь П'ятидесятниці впродовж XVII і XVIII ст. «В українському мистецтві окремий цикл цих композицій найраніше зустрічаємо в книжковій графіці. Це титульна сторінка Квітної Тріоди 1666 р., виданій у Львові в друкарні Михайла Сльозки. Проте перші композиції неділь П'ятидесятниці вперше в українських друках з'являються в Тріоді Квітній, виданій у Київській Лаврі 1631 року» [4].

У храмах Східного Опілля найчастіше використовували богослужбові книги з гравюрами Почаївського чи Унівсько-

го друку. Зокрема, розглянутий сюжет зустрічаємо в Тріоді Цвітній 1747 р. Почаївського друку [5, с. 163].

Сюжет «Явління Христа св. Петрові Александрійському» в українських іконостасах XVII ст. міг бути розташованим у пределі під намісною іконою Христа. Від середини XVII ст. у іконостасах Західної України, зокрема й Східного Опілля, з'являється додатковий ярус Неділь П'ятидесятниці, у який входить вказана сцена з життя св. Петра архієпископа Александрійського. «Ряд неділь П'ятдесятниці найраніше з'являється в іконостасі авторства Романа Могилянського з церкви св. Миколая в Кам'янці Буській (1667 р.)» [4].

Джерелом іконографії розглянутого сюжету, як уже згадувалося, є оповідь про те, як св. Петрові Александрійському під час літургії на престолі об'являється Дитя Христос у роздертій одежі. Єрмінія дає такі вказівки для зображення цього сюжету у святині: «На стіні біля жертовника зображати Петра Александрійського, який запитує на хартії: «Хто твій хітон, Спасе, роздер?», а перед ним – Христа, як младенця, стоячого на святій трапезі в розірваній сорочці, правою рукою благословляючого, а в лівій тримаючого хартію з відповіддю: «Арій безумний і все злобний, Петре!» [1, с. 225].

Для сюжету «Явління Христа св. Петрові Александрійському» в іконостасах нетиповим є зображення хартій з написами. Традиційно композиція складається з двох постатей: праворуч – св. Петро Александрійський, ліворуч – Дитина Христос. Еммануїл зображений над престолом, благословляючи обома руками, навпроти – навколішках з молитовно складеними руками або стоячи св. Петро Александрійський (іконостас церкви Перенесення мощей св. Миколая с. Гиновичі кінця XVIII – початку XIX ст., іконостас церкви Введення в храм Пресвятої Богородиці с. Рекшин другої половини XVIII ст. Бережанського р-ну Тернопільської обл.).

Священномученик Петро як архієпископ завжди зображений у священничому одязі з омофором, іноді з набедреником. Митра і жезл можуть лежати поруч (церква св. Юрія смт. Озерна Теребовлянського р-ну Тернопільської обл., фрагменти іконостаса перенесені із церкви Різдва Богородиці с. Віцинь (Смереківці) Перемишлянського р-ну [6, с. 150]), або митра може бути на голові, а жезл – у руці святого (церква Успіння

Пресвятої Богородиці с. Вербів). На гравюрі Йосифа Гочемського в Тріоді Цвітній Почаївського друку 1747 р. у композиції «Явління Христа св. Петрові Александрійському» [5, с. 163] митра та єпископський жезл складені на землі біля колін св. Петра Александрійського. На іконах ці атрибути єпископської влади не завжди присутні, але в розглянутих сюжетах іконостасів середини XVIII ст. вони частіше зустрічаються (іконостас церкви св. Юрія смт. Озерна), ніж у іконостасах кінця XVIII – початку XIX ст. (церква Перенесення мощей св. Миколая с. Гиновичі). Згадана гравюра також подає зображення Христа на престолі з киворієм, а за спиною св. Петра видно відчинені двері храму, за якими зображено архітектуру міста, чого не запозичили та що не було характерним для майстрів іконописців Східного Опілля розглянутого періоду.

Відповідно до Єрмінії священномученика Петра Александрійського зображають як старця з гостроконечною бородою [1, с. 155]. На окремих іконах і стінописі св. Петра Александрійського зображають як старця у священничому облаченні з короткою заокругленою сивою бородою, інколи із залисиною, без митри та жезлу. У композиціях «Явління Христа св. Петрові Александрійському» церков Східного Опілля розглянутого періоду немає єдиної іконографії зображення св. Петра. Він може бути зображений з коричневим волоссям і короткою бородою із сивиною (іконостас церкви Введення в храм Пресвятої Богородиці с. Рекшин), сивим волоссям і довгою квадратною сивою бородою (іконостас церкви св. Миколая с. Надрічне Бережанського р-ну Тернопільської обл. (1777 р. церква з іконостасом перенесена з м. Рогатина Івано-Франківської обл.), іконостас церкви св. Юрія смт. Озерна) чи гострої форми (іконостас церкви Перенесення мощей св. Миколая с. Гиновичі) сивою бородою.

У композиціях іконостасів середини XVIII ст. св. Петро зображений у момент кадіння, стоячи (іконостас церкви св. Миколая с. Надрічне, церкви Успіння Пресвятої Богородиці с. Вербів). Натомість у композиціях кінця XVIII – початку XIX ст. цей святий зображений навколішках, з молитовно складеними руками перед Христом (іконостас церкви Введення в храм Пресвятої Богородиці с. Рекшин, церкви Перенесення мощей св. Миколая с. Гиновичі).

Розглянемо особливості зображення Христа. Його постать розташована над престолом у композиціях середини XVIII ст. (іконостас церкви св. Миколая с. Надрічне, церкви Успіння Пресвятої Богородиці с. Вербів) та сидячи на хмарах у композиціях кінця XVIII – початку XIX ст. (іконостас церкви Введення в храм Пресвятої Богородиці с. Рекшин, церкви Перенесення мощей св. Миколая с. Гиновичі). Інколи хмари можуть оточувати Його постать півколом (іконостас церкви Введення в храм Пресвятої Богородиці с. Рекшин). Христос може бути одягнений лише в білий хітон (іконостас церкви св. Миколая с. Надрічне) чи лише в гіматій, переважно червоного кольору (іконостас церкви св. Юрія смт. Озерна, церкви Перенесення мощей св. Миколая с. Гиновичі), або в червоний хітон і синій гіматій (іконостас церкви Введення в храм Пресвятої Богородиці с. Рекшин). Христа Еммануїла в українському іконописі традиційно зображають у білому гіматії та охристовому хітоні (у композиціях Богородиця з Дитям, Богородиця Втілення), а в окремих – у червоному гіматії та синьому хітоні (композиція Велика Панагія). У сюжеті «Явління Христа св. Петрові Александрійському» зустрічаємо ці обидва варіанти зображення Христа Еммануїла.

Подія явління Христа св. Петрові може відбуватися в інтер'єрі храму або за його межами. Для розглянутого сюжету у XVIII ст. поширеним є зображення у середині храму. Згідно з іконографією, св. Петро в момент явлення Христа перебував у храмі. Тому зображення св. Петра в момент каїння, стоячи, найбільш прямо ілюструє текст. Проте в церкві Успіння Пресвятої Богородиці с. Вербів зустрічаємо варіант, коли сцена відбувається в інтер'єрі католицького храму з високими вузькими стрільчастими вікнами, а св. Петро Александрійський зображений як єпископ латинської Церкви в інфулі (головний убір римо-католицького духовенства) й західному літургійному одязі.

У сюжетах XIX ст. зустрічаємо варіант, коли подія відбувається перед храмом, стіна храму та пейзаж майстер зображає на задньому плані (церква Перенесення мощей св. Миколая с. Гиновичі). У такому варіанті композиції Христос сидить на хмарах, що огортають його дугою. У такому варіанті композиції престіл відсутній. Традиція виносити події за межі храму, на площу в українському іконописі набула поширення у період ренесансу.

А в сюжетах сцен Неділь П'ятидесятниці цей прийом майстри використовують також і в першій половині XIX ст.

Для іконопису розглянутого періоду церков Східного Опілля характерними є правильні анатомічна побудова та пропорції тіла. Кожен іконостас має свій колорит, якому підпорядковані й розглянуті композиції «Явління Христа св. Петрові Александрійському». У цих пам'ятках лики та руки модельовані плавно, площини одягу більш експресивно та різко, з вираженими мазками. Композиції виконують у колористичній єдності іконостаса. Для іконопису другої половини XVIII ст. типовим є використання пастельних, дещо розбілених кольорів, іноді сірувата кольорова гама (церква Успіння Пресвятої Богородиці с. Вербів). Для пам'яток кінця XVIII – першої половини XIX ст. характерним є використання більш відкритих і яскравих кольорів (церква Введення в храм Пресвятої Богородиці с. Рекшин), переважно домінують два кольори (відкритий червоний і синій), задній фон, на якому зображають архітектуру чи пейзаж, виконують у сіруватих відтінках, основні кольорові акценти розставлені на зображенні Христа та св. Петра Александрійського. Варто зазначити, що майстри вмело використовують перспективу при зображенні архітектури. Композиції досить лаконічні, без зайвих елементів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Упродовж XVIII – першої половини XIX ст. іконографія сюжету «Явління Христа св. Петрові Александрійському» у іконостасах храмів Східного Опілля змінюється, проте є і певні незмінні складові, а саме: у розглянутій композиції завжди зберігається кількість зображуваних осіб – це Христос і св. Петро Александрійський. До змінних зараховуємо зображення середовища у якому відбувається подія – інтер'єр або екстер'єр храму, на задньому плані може бути також, окрім церкви, зображений пейзаж. Введення місцевого пейзажу в композицію ікони є типовим мистецьким засобом для майстрів іконописців Східного Опілля у XVIII та першій половині XIX ст. Також відмінності зображень полягають у трактуванні одягу.

Єдиної іконографії святий Петро Александрійський не має. Незмінним є те, що завжди він у священничих чи єпископських ризах, часто з атрибутами єпископської влади; форма й довжина бороди, колір волосся можуть бути різними. Та-

кож може бути кілька варіантів зображення одягу Христа Емануїла: білий гіматій і охристий хітон чи червоний гіматій і синій хітон або лише червоний гіматій.

Для пам'яток середини XVIII ст. типовим є стримане трактування постатей, пластичне світлотіньове моделювання форми, правильні пропорції тіла та детально пропрацьовані драперії та інтер'єр (архітектурні елементи).

У пам'ятках початку XIX ст. більше уваги приділено площинам тіла, а моделюванню одягу та середовища – менше (вони опрацьовані експресивно, ніби похапцем): рожева тональність та м'яке світлотіньове моделювання партій тіла та контрастніше експресивне трактування драперій із використанням контурності (плавні лінії) та яскравим, часто розбіленим світлом. Можуть допускатися незначні деформації тіла, пропорційно масивніші зображення постатей до формату. Світла та насичена кольорова гама створює враження свята та легкості на відміну від композицій середини XVIII ст., які є витонченішими, стриманими й драматичними.

Майстри, створюючи ікони розглянутого сюжету, у композиції могли взоруватися на графічні зразки, а в колориті та трактуванні деталей вносили власне бачення та творчість. Саме тому, при дотриманні основних іконографічних складових, однакові за сюжетом пам'ятки є цікавими й неповторними.

1. Ерминия, или Наставление в живописном искусстве, составленное иеромонахом и живописцем Дионисием Фурноаграфиотом, 1701-1755 год / В пер. еп. Порфирия (Успенского). Киев, 1868. Переизд.: М.: Издательство Свято-Владимирского Братства, 1993. – 238 с.

2. Janocha M. Wpływ brzeskiej unii kościelnej na refl eksję o sztuce oraz ikonografi ę malarstwa cerkiewnego w XVII i XVIII wieku / M. Janocha // Polska - Ukraina. 1000 lat sąsiedztwa / Pod red. St. Stępnia. – Т. 5 : Miejsce i rola kościoła grekokatolickiego w kościele powszechnym. – Przemyśl, 2000. – 366 s.

3. Луцик І. Я. Життя святих, пам'ять яких Українська Греко-Католицька Церква кожного дня впродовж року почитає. – Львів : Свічадо, 2011. – 800 с.

4. Роман Зілінко Р. Формування і структура українського

іконостаса; https://risu.org.ua/ua/index/spiritual_culture/icon/interior/ikonostas

5. Каталог видань Почаївського та Унівського монастирів XVIII – XX ст. з колекції Музею книги і друкарства України / В. Г. Бочковська, Л. В. Хауха, В. А. Адамович. – К. : Вид. дім «Кієво-Могилянська академія», 2008. – 359 с.

6. Чуйко О. Роль чину св. Василя Великого у розвитку культурно-мистецького життя Західної України XVIII століття / О. Д. Чуйко // Вісник ХДАДМ. – 2006. – № 12. – С. 149-158.

REFERENCES

1. Erminija, ili nastavlenie v guvopisnom isskustve, sostavlennue ieromonahom Igivopiscem Dionisiem Furnoagrafitom, 1701-1755 god/ V per. ep.Porfurija (Uspenskogo) (1993) [Erminia, or, Instruction in the pictorial art, compiled by the hieromonk and painter Dionysius Furnoagrafitom, 1701-1755. In tr. ep.Porfurija (Uspenskogo)] . – K., 1868. Reprint: M.: Svjato-Vladimirskoe Bratstvo, 238
2. Janocha M. (2000) Wpływ brzeskiej unii kościelnej na refl eksję o sztuce oraz ikonografi ę malarstwa cerkiewnego w XVII i XVIII wieku [The Influence of the Brzeg Ecumenical Union on reflections on art and iconography of orthodox painting in the 17th and 18th centuries]. U Polska - Ukraina. 1000 lat sąsiedztwa / Pod red. St. Stępnia, 5 : Miejsce i rola kościoła grekokatolickiego w kościele powszechnym. – Przemyśl, – 366.
3. Lutsyk I.Ja. (2011). Gutija svjatyh, pamjat jakyh Ukrainka Greko-Katolytska Cerkva kognogo dnja vprodovg roku pochytae [The life of the saints, whose memory the Ukrainian Greek Catholic Church honors every day throughout the year]. – Lviv: Svichado – 800.
4. Zilinko R. Formuvannia I struktura ukraïnskogo ikonostas [Formation and structure of the Ukrainian iconostasis]. https://risu.org.ua/ua/index/spiritual_culture/icon/interior/ikonostas
5. Katalog vydan Pochavskogo ta Univskogo monastyriv XVIII — XX centuries z kolektcii Muzeju knygy i drukarstva (2008)/ V.G. Bochkovska, L.V. Hauha, V.A. Adamovych [Catalog of publications of Pochaev and Univsky monasteries of the XVIII - XX centuries from the collection of the Museum of Book and Printing of Ukraine]. – K. : Kievo-Mogylyanska Akademija, – 359.
6. Chujko O. (2006) Rol` chynu sv.Vasylija Velykogo u rozvytku kulturno-mystetskogo gyttyja Zahidnoi Ukrainy XVIII stolittja [The

role of the rank of St. Vasily the Great in the development of the cultural and artistic life of Western Ukraine of the XVIII century]. U Visnyk HDAM— In Visnyk KNAА, 12. 149—158 (In Ukrainian).

ANNOTATION

Olena Bakovych. Theme of «The Appearance of Christ to St. Peter of Alexandria» in the iconostases of the middle of the 18th - beginning of the 19th century in churches of the Eastern Opillia: iconographic and artistic peculiarities.

Background. In recent years, there has been an increasing interest in the iconostasis, as an art phenomenon. This problem is discussed in several studies though too little attention is paid to the study of individual theme compositions. One of them is «The Appearance of Christ to St. Peter of Alexandria».

Objectives. The objectives of this study are to determine the iconographic and artistic peculiarities of the theme «The Appearance of Christ to St. Peter of Alexandria» in iconostases of the middle of the 18th - first half of the 19th century of churches of the Eastern Opillia.

Methods. In order to achieve goals empirical research methods such as observation, description and comparison of the findings are used.

Theoretical methods are used to analyze artistic peculiarities of artistic works and iconography, generalization, explanation of symbolic content and composition of the theme, the appearance of the theme and development during the studied period. Classification method gave a possibility to divide artistic works according to their artistic peculiarities. Using the hypothetical-deductive method, we can draw conclusions about the theme and regional tendencies of its interpretation and development.

Results. Summarizing the study we found that the theme «The Appearance of Christ to St. Peter of Alexandria» can be located on the tier of Sundays of Whitsunday or basement (ranges) of the iconostasis. The considered scene is included in the series of themes of Whitsunday that reflect the events of the New Testament from the Resurrection of Jesus Christ to the Coming of the Holy Spirit. This is the only theme that does not directly reflect an event of one of Whitsundays' Sunday which is the Holy Fathers of the Council of Nicaea (this event has its own iconography).

Engravings played a great role in spreading of the theme of «The Appearance of Christ to St. Peter of Alexandria» in Ukrainian art. This scene can often be seen in Pentekostsaron mostly in the context of the Whitsunday.

In churches of the Eastern Opillia such liturgical books were more often used of Pochayiv and Univ publications.

Iconographical source of the theme under study is a story about when the Lord Jesus Christ once appeared during the liturgy to St. Peter of Alexandria wearing a robe that was torn. Such images in the iconostasis have certain settled compositional elements. There are always two figures: the Child of God and St. Peter of Alexandria. As variables we can consider the interior or exterior of the church and the landscape. There are two variants of the compositional solution. The first is an image of the event in the church where the Child of God is located above the altar and St. Peter is censing or kneeling at that moment. The second is an event that takes place in the yard in front of the church where the Child of God is depicted surrounded with clouds and St. Peter is kneeling in front of him.

Images of St. Peter in the considered compositions do not have a single iconography. He can be depicted standing or kneeling in front of Christ and there are various variants of hair and beard. The Holy Martyr Peter as an archbishop is always depicted in priestly vestments with an omophorion. On the icons the attributes of episcopal authority (epigonation, mitra, and staff) are not always depicted thus in the considered themes of iconostasis of the middle of the 18th century they are more likely to be found than in the iconostasis of the end of 18th - beginning of 19th century.

More conservative is an image of the Child of God where we can see a blessing gesture with both hands, His figure is usually surrounded with clouds. However, there are several options for interpreting clothes.

Regarding colorful solution, it is worth mentioning that compositions of «The Appearance of Christ to St. Peter of Alexandria» are in the general coloring of the iconostases. In the middle of the 18th century it is a pastel gamut with a predominance of gray tones and in the end of the first half of the 19th century one can find more saturated and pure colors. The planes of the body are modeled more smoothly and draperies are depicted more expressively and contrastingly. Limited color range predominates including red, blue and shades of gray. Restrained interpretation of figures, plastic light and shade modeling of the form, correct proportions of the body and worked out in detail the draperies and interior (architectural elements) are typical for works of art of the middle of the 18th century.

In artistic works of the early 19th century more attention is paid to planes of body less than to the design of clothing and environment (they are worked out expressively like in a hustle). It is a pink tone and soft light and shade modeling of body parts, and more contrasting expressive depiction of

draperies using contours (smooth lines) and bright often bleached with light. Small deformations of the body are allowed proportionately larger images of figures to the format. Light and vibrant color range makes an impression of holidays and lightness unlike compositions of the middle of the 18th century which are more refined, restrained and dramatic.

Conclusions. We can conclude that during the 18th century and the first half of the 19th century the iconography of the theme «The Appearance of Christ to St. Peter of Alexandria» in the iconostasis of the Eastern Opillia churches was changing, though there are certain invariable components namely in the studied composition a number of depicted figures is always preserved - Christ and St. Peter of Alexandria. Variables are the environment in which the event takes place (interior or exterior of the church) and the landscape may be depicted in the background besides the church. Introduction of local landscape to the composition of an icon is a typical artistic tool for icon painters of the Eastern Opillia in the 18th and the first half of the 19th century. The difference between images can be observed in representation of clothing.

The theme under study in the iconostases of the first half of the 18th century is more laconic in iconographic details than in the middle of the 19th century but more saturated in color decision.

Painters creating icons of the considered theme could look at the graphic samples but in coloring and interpreting details they introduced their own vision and creativity into composition. That is why, while observing the main iconographic components, works of art with the same theme are interesting and unique.

Keywords: the tier of the iconostasis, iconography, iconostasis, Plot Sundays of Pentecost, plot «The Appearance of The Christ to Peter of Alexandria».

АННОТАЦИЯ

Елена Бакович. Сюжет «Явление Христа св. Петру Александрійському» в іконостасах середини XVIII – начала XIX в. церквей Восточного Опілля: іконографічні та художественні особливості. В статті розглянуті іконографічні та художественні особливості сюжету «Явление Христа Петру Александрійському» в іконостасах середини XVIII – першої половини XIX в. церквей Восточного Опілля. Об'явлено, що зображення цього сюжету в іконостасах мають певні постійні композиційні елементи: завжди два

фигуры – Дитя Христос и св. Петр Александрийский, и переменные – интерьер или экстерьер храма и пейзаж.

Изображения св. Петра Александрийского в рассматриваемых композициях не имеют четко определенной иконографии: он может быть изображен или стоящим, или на коленях перед Христом, различные варианты изображения волос и бороды. Однако неизменным является то, что св. Петр всегда одет в церковные облачения. Более консервативным является изображение Младенца Христа: благословляющий жест обеими руками, Его фигура преимущественно окутана облаками, но возможны несколько вариантов трактовки одежды. Колористическое решение выдержано в общей колористике иконостасов этого периода: для середины XVIII в. – это пастельная гамма с преобладанием серых тонов, для конца – первой половины XIX в. – более насыщенные, открытые цвета. Плоскости тела моделированы плавно, а драперики – более экспрессивно и контрастно. Преобладает ограниченная цветовая гамма с использованием красного, синего и оттенков серого цвета. Рассмотренный сюжет в иконостасах первой половины XIX в. является более лаконичным на иконографические детали, чем в середине XVIII в., но более насыщенным в колористическом решении.

Ключевые слова: ярус иконостаса, иконография, иконостас, сюжеты недель Пятидесятницы, сюжет «Явление Христа св. Петру Александрийскому».

1.

2.

1. «Явління Христа св. Петрові Александрійському» (ліворуч). Фрагмент додаткового яруса іконостаса церкви Введення в храм Пресвятої Богородиці с. Рекшин. Фото автора, 2013 р.

2. «Явління Христа св. Петрові Александрійському» (праворуч). Фрагмент додаткового яруса іконостаса церкви Перенесення мощей св. Миколая с. Гиновичі. Фото автора, 2013 р.